

PAVOL BOROŠ

OSEM

MESIACOV

PRED TÝM

Osem mesiacov pred tým

✿ PAVOL BOROŠ ✿

Osem mesiacov pred tým

slovart

Text © Pavol Boroš 2015
Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o.,
Bratislava 2015

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy sa nesmie reprodukovať ani šíriť v nijakej forme ani nijakými prostriedkami, či už elektronickými, alebo mechanickými, vo forme fotokópií či nahrávok, respektíve prostredníctvom súčasného alebo budúceho informačného systému a podobne bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-556-0951-5

E L E N K A

Podobne ako po iné roky sa v posledný týždeň prázdnin stretli všetky moje tety v rodičovskom dome v Malackách. Prišli si vyzdvihnúť deti, ktoré strávili skoro celé leto so svojou starou mamou. Bez manželov. Dámska jazda na záver prázdnin.

Aj ja som tu prežila všetky svoje prázdniny, odkedy si pamätám. Najradšej spomínam na tie, keď nás, detí, ešte nebolo tak veľa, keď sme si spolu so sestrou a Miškom dosýta užívali pozornosti našich starých rodičov a ostatného okolia. No potom akoby sa vrece roztrhlo s ďalšími súrodencami, bratrancami a sesternicami. Ostatné roky som už bola viacej pestúnkou a slúžkou ako študentkou užívajúcou si prázdniny.

Dokonca aj vlani som napriek tomu, že mi to už išlo poriadne na nervy, zvládla v Malackách takmer celý august. V lete 1938, keď sa začína toto moje rozprávanie, som už mala osemnásť a prvý raz som prázdniny prežila v Bratislave spolu so spolužiakmi, priateľmi a najmä so Zsoltym.

Mama ten rok veľmi nástojila na tom, aby som šla po deti s ňou. Keď pre nič iné, tak aspoň kvôli starej mame. Urobili by sme jej vraj radosť, lebo by mala aspoň pár dní pokope všetky vnúcatá. Odkedy umrel starý otec, týchto niekoľko letných mesiacov bolo zmyslom jej života. Čo som ja vtedy chápala mamine reči, že stará mama je už veľmi stará a možno už nikdy nebude nabudúce? Pre mňa bolo dôležité, že môj Zsoly chcel byť aj posledný augustový týždeň čo najviac so mnou, pretože na začiatku septembra odchádzal do Budapešti.

Svoju prítomnosť v Malackách som preto znášala veľmi zle. Namiesto toho, aby som bola čo najviac s ním, som bola odsúdená počúvať otravné reči rozkokošených žien, ktoré si prišli na záver leta vyhodit' z kopytka.

Posledný deň som sa od rána takmer nezastavila. Všetky tety aj staršie deti sa snažili upratať celý dom a uviesť ho do pôvodného stavu po dvojmesačnom vyvážaní jeho malých obyvateľov. Ja som dostala na starosť pripraviť večerné posedenie pod starým orechom, ktorý chceli

chlapi vypíliť už v čase, keď som mala päť rokov, ale nikto sa na taký radikálny čin nakoniec neodhodlal, pretože bez neho by sa tento dom stal obyčajným domom, akých je len v Malackách ďalších desať. Teraz má každý, kto sem príde pocit, že neprišiel do domu, ale že vstúpil do orecha. Vyteperili sme von veľký drevený stôl, ktorý pôvodne slúžil najmä počas zabíjačiek, ale teraz sa osvedčil pri podobných akciách, aká sa pripravovala na ten večer.

Okrem ťažko tlmenej zlosti, ktorá ma v pravidelných intervaloch zachvacovala pri každej myšlienke na Zsoltyho, mi nepridávalo na pohode ani sledovanie vzťahov medzi mamou a ostatnými ženami. Možno sa tak k sebe správali vždy a až moje negatívne nastavenie zmenilo uhol pohľadu a uvidela som niečo, čo mi predtým unikalo, ale počas tých niekoľkých dní som cítila, že skoro všetky ženy majú vo vzťahu k mame nejaký problém.

Maminyj sestre, tete Márii najviac prekážalo, že naša rodina spoločne s rodinou Nejedlých kúpila tento orech spolu s k nemu pridruženým domom. V dome sa narodila mama, teta Mária, teta Eva, ujo Tomáš a už nebohý ujo Michal. Naši s pomocou Nejedlých vyplatili zvyšných troch maminých súrodencov.

Náhodou som si vypočula zlostné vety, ktoré teta Mária doslova sýčala na svoju mamu, čiže moju starú mamu, v našej kuchyni, keď si myslela, že ju nikto iný nepočuje.

„Bola to chyba, nemali sme ho predať, zaplatili nám pár korún a teraz sa tu rozvaľujú, akoby im patrilo celý svet! Mama, Hanka sa veľmi zmenila, vidíte, ako sa voči nám správa? A to nechcem hovoriť o tej druhej – Kvetke. Škoda, že sa náš otec tak skoro pominul!“

Tetu Máriu škrelo, že si vtedy nezapýtala viac. Preto huckala proti mame aj starú mamu, ktorá pár ráz verejne poznamenala, že keby ešte žil starý otec, tak by dom nikdy nepredali. Mame nepadli takéto poznámky dobre, videla som, ako sa trápila. Stará mama sa o našom starom otcovi zmienila aj v tom spomínanom rozhovore s tetou Máriou.

„Ak by sme ho aj predali, tak otec by neprivilil, aby náš dom takto spotvorili. Veď tu nezostal kameň na kameni. Všetko prevrátili hore nohami.“

Rok pred tým, ako sa zbehli udalosti, o ktorých píšem, sa skončila naozaj zásadná prestavba celého domu. Ujo Jirko bol výborný architekt a navrhol obdivuhodný projekt. Veľmi vtípne naviazal na pôvodný dom a vznikla prístavba, ktorá zväčšila jeho kapacity tak, že v ňom boli dve

samostatné ubytovacie časti so spoločnou kuchyňou a obývacou izbou. Stará mama ťažko znášala, že jej dom, na ktorý bola roky zvyknutá, sa úplne zmenil. A aj preto sa odmietla vrátiť späť, hoci mohla, lebo tak sa pôvodne všetci dohodli, že bude môcť v dome bývať, až dokedy bude chcieť. No nevrátila sa a zostala bývať u tety Márie. S výnimkou prázdnin.

Aj ďalšia teta, žena uja Tomáša, maminho brata, nebola v to leto vo svojej koži. Hoci mi to bola teta, nevolala som ju tak, lebo bola zo všetkých tiet najmladšia a hlavne si to sama neželala. Musela som ju volať len jednoducho Žofka. Priznala sa mi, že majú opäť problémy s peniazmi, že ujo Tomáš, jej manžel, si zase nedal pokoj a zorganizoval nejaký štrajk, ktorý nedopadol dobre a oni ho zo dňa na deň vyhodili. A za dom treba platiť! Žofka by sa potrebovala porozprávať s mamou, aj sa k tomu odhodlávala už párkrát, odkedy prišli do Malaciek, ale vždy z toho nakoniec zišlo. Buď sa objavil v blízkosti niekto tretí, alebo stratila v poslednej chvíli odvalu sa jej priznať. Lebo mama im už niekoľkokrát pomohla, dokonca raz aj s pomocou tety Kvetky, keď sama nebola schopná dať dohromady takú veľkú sumu. Naposledy, keď bola rodina uja Tomáša v podobnej situácii, sa mama veľmi hnevala a dôrazne žiadala svojho brata, aby prestal pre svoje komunistické presvedčenie ohrozovať svoju rodinu. Ten jej dokonca sľúbil, že s tým prestane! A to bola hlavná príčina, prečo sa Žofka bála hovoriť s mojou mamou. Sľúbila som jej, že o tom mame nič nepoviem, čo som aj dodržala. Ako som sa neskôr dozvedela, tak s mamou nakoniec ani nehovorila. A svoj problém neskôr vyriešila s pomocou svojho brata Jana, ktorý doslova nenávidel uja Tomáša za to, že bol komunista.

Po svoje deti si z ďalekej Buzitky prišla aj druhá mamina sestra, teta Eva. Na rozdiel od Márie, s ktorou si nikdy nerozumeli, aspoň tak mi to pripadalo, si so sestrou Evou rozumeli až príliš dobre. Občas som mala dojem, že sú dvojičky, aj keď bol medzi nimi rozdiel pár rokov. Mne sa zdalo, že teta Eva bola uvoľnenejšia a vtipnejšia ako moja mama, ale to nemusela byť celkom pravda, lebo môj pohľad mohol byť deformovaný tým, že s mamou som bola denne. Možno Evine deti si to isté myslieť o mojej mame.

Teta Eva zďaleka nemala takú náladu ako po iné roky, keď sa starala o zábavu celej spoločnosti. Posledný prázdninový večer v Malackách, pár hodín pred odchodom, si všetky ženy chceli užiť neopakovateľné chvíle voľnosti a slobody, vychutnať si ilúziu návratu do čias, keď boli ešte bez mužov, bez záväzkov, bez detí a bez každodenných starostí. No

aj keď sa všetky snažili, čo im sily stačili, nedarilo sa im zabávať tak ako zvyčajne. Namiesto bezstarostných rečí a prekáračiek, ohováraní manželov a spoločných známych, posmeškov jednej z druhej, nevinných vtipov a podpichnutí vážne rozoberali najnovšie udalosti.

Všetko to začala teta Mária, keď hneď potom, ako posledná konečne prišla k obrovskému stolu, strácajúcemu sa medzi zvráskaveným pňom orecha a vchodom do zmodernizovaného domu, povedala:

„Obaja sú mŕtvi!“

Teta Mária hovorila o pilotoch vojenského lietadla, ktoré sa v ten deň zrútilo do polí niekde za naším mestečkom. Poobede so smutnou novinkou prvé pribehli najmladšie deti, ale nechceli sme im veriť. Mysleli sme, že si vymýšľajú. Až neskôr nešťastie potvrdzovali susedia, ktorí prechádzali okolo. Kvetka podchvíľou odbiehala k rádiu v kuchyni a pýtala sa starej mamy, či nič nehovoria o spadnutom lietadle. Báli sme sa, či sa to, o čom sa všetci bojíme nahlas hovoriť, už nezačalo.

Teta Mária bola po vyslovení poslednej vety v centre pozornosti už kompletnej zostavy žien a najstarších detí, pripravenej prežiť tento posledný prázdninový večer.

„Ludia hovoria, že sa už niečo také muselo stať. Veď to nie je normálne, koľkokrát za deň nám nad hlavami lietajú tie stroje! A všetci dookola opakujú, že sa chystá voľačo veľmi zlé.“

„Tó sú len také dedinské reči. Neverte tomu!“ dost' bezohľadne a najmä arogantne poznamenala teta Kvetka. „Situácia je vážna, to hej, ale netreba ju dramatizovať!“

Mama a teta Kvetka boli najlepšie priateľky odvtedy, ako si uvedomujem tento svet.

Teta Mária sa urazila a už chcela niečo odvrknúť, lebo na tetu Kvetku bola nezakryto alergická, čo sme všetky vedeli. Zdalo sa, že ďalšiemu nechutnému konfliktu medzi oboma ženami sa už nedá zabrániť. Pozrela som sa na Žofku, tá obrátila oči do neba a rezignovane pokrčila plecami.

No všetkých nás prekvapila teta Eva, ktorá nezvyčajne smutne povedala:

„Ja sa veľmi bojím!“

Všetky sme sa na ňu spýtavo pozreli. Dokonca aj teta Kvetka a teta Mária upustili od vzájomného atakovania a čakali, čo bude teta Eva hovoriť ďalej.

„Bojím sa, čo bude s nami, ak nás napadnú Nemci. Maďari u nás otvorene hovoria o tom, že sú s Nemcami dohodnutí a že o pár me-

siacov bude po Československu a Horné Uhry budú zase maďarské! Každý deň vidím, ako sa Maďari postupne menia. Čím viac sa hovoria a píše o Nemecku – a hlavne teraz, keď Hitler tak otvorene vyhlasuje, že Československo chce –, tým sú smelší a viac si voči nám dovoľujú. Dokonca už začínajú po nás pokrikovať, nech sa zbalíme radšej sami a odídeme z ich krajiny, lebo ak nie, nepotrvá dlho a pôjdeme tam, odkiaľ sme prišli. Keď som odchádzala, mnohí z nich mi naoko dobrosrdečne radili, aby som sa už radšej ani nevrátila.“

Teta Eva spolu so svojím mužom, ujom Ondrejom, patrili medzi rodiny, ktoré získali po vojne pôdu na juhu Slovenska a vytvorili tam československé dediny a osady. Nevedela som presne, ako k tomu došlo a ani ma to dovtedy nezaujímalo, ale uvedomovala som si už počas tých niekoľkých krátkych pobytov u nich v Buzitke, že sú tam akoby na opustenom ostrove uprostred neznámeho oceánu.

Prvá sa tetu Evu snažila upokojiť moja mama.

„Netráp sa. Nič sa nestane, veď vieš, čo sa robilo v Prešporke po vojne. A vidíš, všetci si zvykli. Aj Maďari, aj Nemci. Aj tam u vás si ľudia zvyknú, chce to len čas. Neverím, že môže niekto chcieť, aby sa to znovu opakovalo. To hádam za dvadsať rokov všetci zabudli, čo sme prežili? Ja nemám ešte ani štyridsať a veru som nezabudla!“

„Keby si žila u nás, tak by si videla, že nezabudli.“

Stará mama sa nezvykla zapájať do rozhovorov, zvyčajne presedela celý večer bez jediného slova, len sa spokojne usmievala. Teraz však prehovorila.

„Vravela som ti, Eva, vtedy dávno, nie raz som ti opakovala, nechod za toho Ondra! A nedaj sa zlákať cudzím majetkom, lebo z toho nič dobré nemôže vziť. Veď kto to kedy videl, aby jeden človek dostal len tak, pre nič za nič, toľko zeme. Mne sa to od prvej chvíle nezdalo.“

Mama a dokonca aj teta Mária sa snažili starú mamu zastaviť. No nešlo to.

„No vy dve s Hanou ste rovnaké, pobláznené ako bol váš otec. Nič vám nikdy nebolo sväté, vždy ste si mysleli, že môžete obrátiť svet hore nohami. A čo budeš teraz robiť, Eva, ak vás odtiaľ vyženú? Kam sa pojdete? Zase k Ondrovým rodičom? Veď tam vás nechcú. Zabudla si, ako sa k vám správali? Ako k špinavej handre! Prídete hádam sem? Pre mňa za mňa, ale toto všetko teraz už nie je moje. Kolko potu a lopoty vás to stálo, kým ste sa tam zabývali a vybudovali dom, obrobili polia. A nezabúdaj, že aj tvojho otca, nezabúdaj na to, zlatá moja. Stálo ho to zdravie,

keď tam za vami chodil. Tak veru, či sa ti to páči, alebo nie. No nikdy ste si nedali poradiť. Ani ty, ani Hanka, a v poslednom čase už ani Tomáš!“

Poznámka o starom otcovi znamenala pre tetu Evu povestnú poslednú kvapku a začala nekontrolovane vzlykať. Vo dverách predizby sa objavili tri deti, ktoré už mali dávno spať. Bol dusný neskorý letný večer, akoby aj príroda chcela pridať svojou troškou k navodeniu tej správnej rodinnej atmosféry. Spomenula som si na Zsoltyho. Ako mi mohlo byť teraz s ním dobre. Znervóznela som, ale na druhej strane mi bolo ľúto tety Evy.

„Mama, toto ste prehnali, Eva naozaj nemôže za otcovu smrť.“ Slová mojej mamy prerušili dlhé mlčanie, ktoré nastalo po posledných slovách starej mamy. Tá mlčala, tvárila sa, akoby mamu ani len nepočula.

„Neskáč do mamy,“ zastala sa starej mamy teta Mária, „niečo na tom, čo hovorí, môže byť. Aj keď povedať, že otec preto tak skoro zomrel, lebo chodil toľko veľa robiť k Eve do tej Buzitky, to...“

Nedokončila, lebo ju prerušila teta Kvetka. Tvárila sa, akoby nepočula tie narážky na nášho starého otca a pokračovala v pôvodnej deba-
te. Očividne nešíkovne sa snažila presmerovať rozhovor žien iným smerom.

„Môj muž stále hovorí, že cez naše bunkre na hraniciach sa Nemci tak ľahko nedostanú. Možno za mesiac. A to je dosť času na to, aby nám Francúzi a Angličania pomohli.“

„A pomôžu?“

Spýtala som sa úplne spontánne, bez toho, aby som si uvedomovala do dôsledkov dôležitosť tejto otázky. Sama som zostala prekvapená, aký účinok mali tieto dve slová na celú spoločnosť. Spomenula som si na rozprávku o cisárových nových šatách. Asi som nevedomky vyslovila nahlas to, čo ani jedna z prítomných dospelých žien nedokázala otvorene povedať.

Teta Kvetka bola najhorlivejšou obhajkyňou západných štátov. Nie raz som ju počula hovoriť o tom, že nám veľké demokratické európske štáty pomôžu, že sa nemáme čoho báť. Nemci sa neodvážia zaútočiť na našu krajinu, lebo by si pohnevali Francúzov a Angličanov a to by bolo pre nich osudné. Hádala sa s každým, kto o tom zapochyboval, vehementne a do krvi. Po mojej poznámke a najmä po reakcii ostatných žien, ktoré sa na ňu spýtavo pozerali, nás teta Kvetka neuveriteľne prekvapila. Vôbec nevybuchla od hnevu a nezačala na mňa a na nás ostatné chrliť prívally argumentov a tvrdení, s ktorými sa nedalo bojovať.

Zdalo sa mi, že teta Kvetka prvýkrát, odkedy ju poznám, a poznám ju, ako som už povedala, od nepamäti, na malú neutajiteľnú chvíľočku zaváhala a neodpovedala tak suverénne a sebaisto ako v podobných situáciách mnohokrát predtým.

„Určite pomôžu. Isto. Ako môžete o tom vôbec pochybovať. Lebo... lebo ak nie, tak...“

Tak čo? Čo sa stane?

Teta Eva stále ticho plakala. A z domu sa znovu ozval plač nejakého dieťaťa. Žofka vyskočila a bežala do domu.

Zsolty by sa bol zmieril s mojím odchodom do Malaciek, kebyže ideme celá rodina, ale keď sa dozvedel, že otec zostal doma, v jednu chvíľu na mňa aj kričal. Čo môže byť v tých Malackách také dôležité, že som pre to schopná obetovať aj pár posledných dní, ktoré nám zostali do jeho odchodu? Nevedela som sa vtedy brániť, aj keď ma hnevalo, že na mňa zvýšil hlas, ale čo som mu mala povedať? Mama bola pre mňa autoritou, ktorej sa neodporuje. No teraz viem, že som jej mala vzdorovať. Mala som sa jej postaviť. Boli by sme sa pohádali, ale neskôr, keď by opadli vášne, by sme sa udobrovali a asi aj veľa rozprávali. A možno by som jej povedala, čo som cítila, čo ma škrelo a ona by mi argumentovala a možno by ma presvedčila, že všetko to, čo si myslím, sú nezmysly a zbytočne si komplikujem život. A ja som sa nemusela utvrďovať donekonečna vo svojom presvedčení, že mi nikto v celej rodine nerozumie, nemusela som byť celé dni taká zatrpknutá a plná zlých myšlienok. Väčšinu rozhodnutí, ktoré som potom urobila, by som možno neurobila.

My Pállayovci sme boli stará bratislavská rodina, ktorá mala dobré meno v meste, najmä zásluhou nášho nagyapu, ktorý bol už pred vojnovou významným prešporským advokátom. A môj otec neskôr úspešne nadviazal na jeho prácu. Ak by som v tridsiatom šiestom nebola prestúpila na maďarské gymnázium, tak by mi zostala maďarská Bratislava utajená a to napriek tomu, že môj otec bol Maďar a ja som bola tiež polovičná Maďarka. Dovtedy som chodila na slovenské gymnázium, stretávala som sa hlavne so Slovákami a s niektorými Čechmi.

Doma sme sa rozprávali po slovensky alebo po maďarsky, vždy podľa situácie. Každý z nás dobre vedel, že keď sme my deti samy s mamou, tak hovoríme po slovensky. Keď sa medzi nami objavil otec alebo niektorý zo starých rodičov, tak sme hneď plynule prešli do maďarčiny. Medzi sebou sme my deti hovorili rečou, ktorou sme hovorili ako poslednou, keď bol

v našej prítomnosti niekto dospelý. Okrem slovenčiny a maďarčiny sme vedeli aj po nemecky. Dodnes je pre mňa záhadou, kde som sa to naučila. No takých, ako sme boli my, bolo v meste veľmi veľa.

Môj prestup na maďarské gymnázium nebol náhodný. Stalo sa to preto, lebo mi moja mama povedala pravdu o Miškovi, najstaršom synovi tety Kvetky a uja Jirku. Pravdu, ktorá mnou hlboko otriasla, lebo som Miška veľmi ľúbila, čo si moja mama všimla a preto mi ju prezradila. Povedala mi pravdu napriek tomu, že Miško o tom ešte nevedel a tak ma mama prinútila sľúbiť, že mu o tom nepoviem. No po mesiaci mi bolo jasné, že sa musím od neho izolovať, lebo mu nedokážem klamať. Najmä vtedy, keď zistil, že sa môj vzťah k nemu zmenil, na mňa veľmi naliehal a ja som nevedela, čo mám robiť, ako to zvládnuť. Preto som nakoniec prestúpila na maďarské gymnázium, aby som bola od neho čo najďalej.

Napriek tomu, čo tu vysvetľujem, som až do prestupu na maďarské gymnázium maďarský uhol pohľadu na život v meste vôbec nepoznala, čo mi dali moji noví maďarskí spolužiaci veľmi pocítiť. Dlhو som mala dojem, že sa ma stránia. Človek cíti, keď sa niečo také deje. Zdalo sa mi, že som chorá, že mám lepru alebo niečo ešte horšie.

Prvé týždne na novom gymnáziu ma nikto, ani jeden jediný spolužiak alebo spolužiačka, nezavolať nikam po škole, nikto sa pri mne nepristavil ani v dobrom, ale dokonca ani v zlom. Bola som len trpený inventár, kus hmoty, ktorá sa vyskytovala v rovnakom priestore ako oni. Zsolty bol prvý chlapec, ktorý sa odvážil so mnou prehovoriť. Chodil o jeden ročník vyššie a vyhlíadal si ma medzi mladšími spolužiačkami. Najskôr netušil, kto som a čo som zač a potom, keď to zistil, tak mu bolo trápne sa z minúty na minútu prestať so mnou rozprávať. Neskôr mi prezradil, čo všetko kvôli mne prežil, ale už vtedy som sa mu veľmi páčila a zvedavosť nakoniec zvíťazila.

Jedného dňa som to už nevydržala a opýtala som sa ho úplne priamo, čo majú všetci proti mne. Najskôr mi nechcel nič povedať, iba vyplašene krútil hlavou a neobratne sa snažil odvieť reč niekam inam. Tak som sa mu snažila pomôcť a spýtala som sa ho, či im prekáža, že som spolovice Slovenka. Pozeral sa previnilo do zeme a ani sa nepohol. Keby mohol, tak by určite utiekol preč, čo najďalej z dosahu mojich slov.

Provokovala som ho skoro každý deň a moje úsilie sa zakaždým skončilo rovnako. Možno po mesiaci, keď som sa mu už začala vyhrážať, že sa s ním prestanem stretávať, konečne prehovoril.

„Tvojho otca všetci naši veľmi dobre poznajú. Po vojne organizoval obranu mesta pred Čechmi a dlhé týždne po jeho obsadení viedol veľmi úspešne odboj. Otec mi veľakrát povedal, že ak by nebol z ničoho nič prestal, tak by to všetko dopadlo úplne ináč.“

Prekvapene som sa naňho pozrela.

„Myslíš môjho otca Šándora Pállaya, maďarského bratislavského advokáta?“ Povedala som to trochu teatrálnym tónom, zdôrazňujúc každú slabiku. A keď prikývol, veľmi som sa rozosmiala. „To nemyslíš vážne! Môj otec... vojak a... vodca odboja! Ty si sa úplne zbláznil!“

Smiala som sa úprimne a dlho. V tej chvíli som si nedokázala ani na malý okamih predstaviť, že môj otec by mohol byť tým hrdinom, o ktorom mi rozprával Zsolty. Môj otec? Človek, podľa ktorého by mohli pripraviť maľovanku pre malé deti, ak by potrebovali vzorového advokáta, otec, ktorý pri všetkej úcte bol prototyp suchára a zároveň mimoriadne nepraktického človeka.

„Darmo sa smeješ, je to tak.“

„No ak by som aj pripustila, že by to mohla byť pravda...“ Nemohla som pokračovať, lebo som sa s tým nedokázala zmieriť. A hlavne mi prišla na rozum iná otázka.

„No ako to súvisí so mnou? Ak by to aj bola pravda, prečo na mňa všetci zazerajú, akoby som bola ich nepriateľ?“

Z jeho chaotického a ustráchaného rozprávania – keď preskakoval z témy na tému, neustále sa ospravedlňoval, že to nie je jeho názor, ale keď som toľko naliehala, tak že mi to teda povie –, z toho krupobitia slov a pocitov som vyrozumela, že polovica Bratislavy si myslí, že otec prestal byť sám sebou vtedy, keď sa zoznámil s mojou mamou a zamiloval sa do nej.

„Ľudia si myslia, že mu tvoja mama vtedy dávno učarovala a pobosorovala. Úplne ho zbavila samostatného úsudku, že to kvôli nej zradil svoj národ, mesto a potom ho vydal napospas nepriateľom. Keby nebolo tvojej mamy, tak by sa tvoj otec nikdy nevzdal a nevzdali by sa ani ľudia v meste.“

„A toto všetci vedia a je to pre nich také dôležité, že sa so mnou nikto nechce ani len rozprávať?“

Rozpačitý Zsolty znovu váhal, či má pokračovať, ale po tom všetkom, čo mi už dovtedy povedal, bolo naozaj jedno, čo ešte dodá.

„Tvoju prítomnosť na gymnáziu vnímajú ako obrovskú provokáciu, mnohí sú presvedčení, že za tvojím príchodom je zase tvoja mama, ktorá chce mať cez teba prehľad o tom, čo sa deje medzi Maďarmi.“

Keď Zsolty skončil, tak som sa uprene pozerala do obrovskej masy vôd Dunaja, ktorý sa valil ani nie desať metrov predou mnou.

Prvé mi vtedy napadlo, že hneď pôjdem za rodičmi a opýtam sa, čo je na tom pravdy, ale čím som bola bližšie k nášmu bytu, tým viac som strácala odvahu a chuť o tom hovoriť. Nakoniec som nepovedala nič.

Neverila som ničomu, čo Zsolty povedal. A najmä nie všetkým tým rečiam o mame. Aj keď Zsoltyho slová o otcovi sa mi postupne potvrdzovali. Začala som byť oveľa kritickejšia voči mame. Už som ju nebrala ako absolútnu autoritu, prestala som ju nekriticky zbožňovať, ale nedokázala som v nej ani na chvíľu vidieť tú zákernú intrigánku, o akej hovoril Zsolty.

Celé mesiace som sa zožierala pochybnosťami. Doma som sa tvárila, že je všetko v poriadku, aká som spokojná a šťastná.

A ako bežali dni a mesiace, ľady medzi mnou a spolužiakmi sa postupne roztápali. Rozhodujúcu úlohu v tom zohral, samozrejme, Zsolty. Netuším, čo všetko si musel vytrpieť, keď som nebola s ním, ale všetky útoky zo strany ostatných spolužiakov znašal veľmi statočne.

Po roku sa to dalo do poriadku. Dokonca som mohla chodiť aj na poloverejné, polotajné stretnutia maďarskej mládeže, na ktorých sa hovorilo o Maďarsku, o tom, čo sa Maďarom stalo po vojne, aké veľké a významné bolo niekedy Maďarsko a aké je dôležité byť pripravený a využiť ponúkajúcu sa šancu.

Keď je človek toľko rokov ako teraz ja v izolácii od svojich blízkych, snaží sa spomenúť na každý detail, ktorý by mu mohol pomôcť ozrejmiť, čo sa stalo, že je v takej nepríjemnej situácii. Zdanlivo banálne a bezvýznamné spomienky, na ktoré by za normálnych okolností určite zabudol, nadobudnú obľudné rozmery a nútia ho zaoberať sa nimi. Aj ja prichádzam na základe najrozličnejších maličkostí a detailov na najkomplikovanejšie a najprekvapujúcejšie myšlienkové konštrukcie, ktorými sa mesiace zaoberám, až kým neprídem na to, že som v povestnej slepej uličke. Potom sa chvíľu ovládam, nenechám sa opäť zlákať do tvorenia najrozmanitejších teórií, ale túžba nájsť odpoveď na moju životnú otázku je silnejšia ako moja vôľa odolávať. Nakoniec ma vždy dostane a opäť nad ránom skončím dobitá a dokopaná na zemi v spálni pri otvorenom okne a teším sa na rachot prvej električky, ktorá ma konečne vyslobodí z ďalšej pretrpenej noci.

Preto nie je rozumné brať všetky svoje závery úplne vážne. Vedzte, že sú s veľkou pravdepodobnosťou zdeformované neustálym premýš-

laním o ich zmysle a význame pre môj život, pre našu rodinu. Majte, prosím, na pamäti, že keď toto píšem, tak neviem, či som, alebo nie som ovplyvnená svojimi chimérami.

Zsolty vtedy odišiel do školy a ja som zostala v Bratislave. Naše posledné stretnutie bolo poznačené mojím pobytom v Malackách. Stále sa k tomu vracal a neustále ma prosil, aby som sa spamätala – čím skôr, tým lepšie, a raz a navždy si uvedomila, kto vlastne som. Spomínam si, že mi povedal asi toto:

„Ty sa nemôžeš porovnávať ani s mincou, ktorá má dve strany, ktoré môžu byť úplne rozdielne, ale spolu vytvárajú zmysluplný celok. Tvoja maďarská strana je nezlúčiteľná s tou slovenskou. Musíš sa konečne rozhodnúť. Nemôžeš byť zadobre s jednou aj s druhou stranou. Veď aj sama hovoríš, ako ti tam všetci išli na nervy, všetky tie tety a pretvárinky a...“

Aj po jeho odchode som chodila na oficiálne, ale aj utajované stretnutia maďarskej mládeže s mnohými zaujímavými ľuďmi, ktorí často prichádzali priamo z Maďarska. Nechcela som, aby si naši priatelia mysleli, že keď Zsolty odišiel, tak mňa už tieto stretnutia nezaujímajú. No teraz už môžem napísať pravdu, že to tak bolo. Už po dvaťdesiatich minútach som sa zvyčajne nudila a len s veľkou námahou som vydržala do konca. Vždy to bolo o tom istom. Keď som prvýkrát počúvala o nespravodlivom rozhodnutí, ktoré po vojne zničilo veľké Maďarsko a urobilo z maďarského štátu smiešnu karikatúru samého seba, schovanú pod Dunajom a Ipľom, tak som počúvala so zatajeným dychom, ale neskôr ma to unavovalo. Stále dookola tie isté reči. No o podstate problému som nepochybovala. Verila som, že je potrebné, aby došlo k prehodnoteniu tých čudných zmlúv a aby sa napravili krivdy, ktoré sa Maďarom stali.

Raz som sa vrátila z jedného podobného stretnutia, ktoré sa uskutočnilo v byte mojej spolužiačky. Dobré si pamätám, že to bolo v čase, keď sa chystala alebo už dokonca prebehla, teraz už neviem, mobilizácia, a začali sa pomaly naplňovať tie najpesimistickejšie predpovede, ktoré predostierali už moje tety počas posledného večera v Malackách. Bolo nás v tom byte pätnásť, možno viac. Hlavný príhovor mal človek, ktorý sa predstavil ako učiteľ z Budapešti a vysvetľoval nám, ako teraz funguje Nemecko. Snažil sa nám povedať pravdu o Hitlerovi, aby sme neverili ničomu, čo sa dočítame v československých novinách, že ak by sa Hitlerovi podarilo zničiť tento umelý štát, tak by sa nám Maďarom koneč-

ne mohlo podariť po necelých dvadsiatich rokoch opätovne zjednotiť náš národ a získať naspäť celý náš štát.

S takto pomotanou a myšlienkami nabitou hlavou som sa vrátila domov. Na moje veľké prekvapenie – hoci nebolo ešte ani šesť hodín, čo zvyčajne znamená, že otec býval ešte v práci –, na mňa čakali obaja rodičia a bez okolkov ma nasmerovali do salónu. Vedela som, že sa muselo stať niečo vážne.

„Kde si bola?“ opýtal sa ma otec.

Najskôr som začala hrať divadielko a porozprávala som im o kamarátskych narodeninách, že si pozvala k nim domov pár známych, lebo jej rodičia boli niekde preč – skúsila som im nahovoriť niečo o kúpeľoch. Pritom som po očku sledovala mamu aj otca a videla som, že mi neveria ani slovo. No ako sa dá inteligentne dostať z takej odpornej situácie?

Povedala som to, čo som považovala za jediné možné vyriešenie šlamastiky, do ktorej som sa sama dostala.

„Neveríte mi, však?“

Čakala som, že sa usmiejú, ale nič. Kamenné tváre, ktoré ani len nepredstierali, že nasadili výchovnú rodičovskú masku, ktorá má schovať ich pravé pocity. V tej chvíli boli jednoducho veľmi našťvaní a vôbec sa to ani nepokúšali schovať.

„Viem, kde si bola,“ povedal otec tak, že som ho nespoznávala. Ešte nikdy som ho nevidela tak rozprávať a prvýkrát v živote som začala sama od seba veriť, že otec mohol byť tým hrdinom, o ktorom si Maďari dodnes rozprávajú. „Okamžite s tým prestaneš. Rozumieš?“

Musela som urobiť ešte jeden pokus o preverenie rodičovských skutočných vedomostí.

„S čím?“

Otec pribehol ku mne a keby mu nebola mama v poslednej chvíli zastavila ruku, tak by mi vylepil facku. Prvý v živote. Už som nepochybovala, že všetko naozaj vedia. No odkiaľ? Nieкто ma musel zradiť. No kto?

„Musíš s tým prestať. Ani netušíš, s čím sa zahrávaš, keď chodíš na také stretnutia a počúvaš také reči.“

Trochu som sa spamätala z úvodného prekvapenia a postupne som začala opäť normálne rozmýšľať. Vedela som, že sa nesmiem nechať úplne zatlačiť do kúta.

„Mám osemnásť, za chvíľu devätnásť, hádam si už môžem aspoň myslieť, čo chcem. Nerobím nič zlé, chodím počúvať múdrych ľudí,

ktorých názory sú mi blízke. Nemôžem za to, že sa cítim viacej Maďarka ako Slovenka.“

„Cít' sa, kým chceš, ale musíš prestať chodiť na stretnutia, ktoré majú politický charakter. Na politiku máš dosť času, ak by si sa vôbec niekedy mala do nej starať,“ povedala mama.

„Ešte raz sa dozviem, že si bola na nejakom podobnom stretnutí ako dnes, tak...“

Otec sa zastavil a nedopovedal.

Tak čo? – pomyslela som si, ale nahlas som nepovedala nič.

Prisahám, viac sme si vtedy nepovedali. Na to, ako boli rodičia nahnevani, sa vlastne nič nestalo. No dodnes ľutujem a často, keď ležím nad ránom s otvorenými očami a čakám, kým konečne vyjde slnko nad Budapešťou, si opakujem: škoda, že sme si vtedy nepovedali viac, že ma nezbili a nezamkli na pol roka do komory. Škoda, že som im nepovedala, že zase všetko, čo sa tam hovorí, až tak vážne neberiem. Urazilo ma, ako sa na mňa oborili. Tak som ich provokovala. A najmä mamu. Bože, ako som ju musela vtedy bodnúť, horšie ako celý roj tých najrozbesnenejších ôs.

M I Š K O

V lete tridsiateho ôsmeho roku som sa nevrátil s rodičmi do Bratislavy, ale zostal som v Plzni u starých rodičov. Dlhé roky sme mali vo zvyku prvý mesiac prázdnin prežiť u plzenských starých rodičov a druhý v Malackách. Ani tento rok by nebol výnimkou, ak by to nebol zároveň rok, keď som mal začať študovať na pražskej univerzite. Dedko presvedčil rodičov, že bude pre mňa lepšie, ak zostanem u nich, že oni ma tesne pred začiatkom školského roku presťahujú do Prahy. Aspoň sa lepšie adaptujem na nové prostredie, veď život v Čechách a v Prahe je predsa len trochu iný ako v Bratislave.

Nebola to vždy taká idylka, ako by sa mohlo zdať na základe toho, čo som teraz povedal. Myslím, že som už mal desať rokov, keď sa moji rodičia a moji plzenskí starí rodičia konečne udobrili a naši ich prišli navštíviť prvýkrát po veľmi dlhom čase. Dovtedy sme k dedkovi a babke chodili na prázdniny len my deti. Mama s nami precestovala celú trasu medzi Bratislavou a Plzňou, na stanici sa len tak, aby sa nepovedalo, zvíjala so svojimi rodičmi, počkala, kým sme nasadli do áut, zamávala nám na rozlúčku a... Vlastne neviem, čo potom robila na stanici, kým jej išiel vlak späť.

Postupne som vypátral pravdu. Nikto z dospelých mi ju nechcel povedať celú, každý prezradil len malý kúsok, niečo som sa dozvedel od cudzích ľudí. Najmä Elenka, tá vedela veľa, lebo párkrát potajme vypočula svojich rodičov, tetu Hanku a uja Šándora, keď sa rozprávali o našej rodine. Moji starí rodičia sa hnevali na mojich rodičov za to, že začiatkom dvadsiatyh rokov odišli proti ich vôli bývať do Bratislavy. Dedko veľmi túžil, aby mama spolu s mojím otcom prevzala jeho podnik, ale ona to podľa informácií, ktoré som získal, rázne odmietla a radšej odišla do vzdialeného neznámeho mesta, čo dedko dlho nedokázal akceptovať. Toto rozhodnutie mojich rodičov potom natolko vyhrotilo ich vzájomné vzťahy, že spolu takmer prestali komunikovať. Ak potrebovali niečo nevyhnutne spolu vyriešiť, tak jediným spôsobom, akým sa to dalo zrealizovať, bolo písanie listov. Za tých takmer

desať rokov si ich vymenili niekoľko desiatok, ale mali prevažne oficiálny charakter.

No nechcem hovoriť len o našej rodine. V tom čase sa všade okolo mňa diali aj iné veľmi zaujímavé veci. Medzinárodná situácia bola naozaj veľmi zložitá. Pozorne som sledoval všetky správy. Veď sa vtedy ináč ani nedalo. Nevieť si predstaviť človeka, ktorého by mohla nechať hrozba z Nemecka úplne pokojným, ale zdalo sa mi, že ozajstné nebezpečenstvo je veľmi ďaleko. Veď toľko rokov predtým – a nehovoriac o roku 1938 –, sa písalo, že sa čosi stane, až som začal byť voči tým nepríjemným zvestiam celkom imúnny.

Môj otec, Elenkin otec ujo Šándor a moja mama sa často aj v mojej prítomnosti veľa rozprávali o Hitlerovi, o Nemecku, o tom, čo by sa stalo, keby... Chlapi tvrdili, že Hitler zaútočí a mama im veľmi dôrazne oponovala a svoje názory dôvodila tým, že máme podpísané zmluvy, že veľké západné demokratické štáty sa nás zastanú. Bola taká presvedčivá vo svojej argumentácii, že nakazila aj mňa a ja som napriek všetkým faktom, ktoré svedčili o opak, chcel veriť, že reči o vojne a konci nášho štátu sú len novinové kačice, ktorými novinári pohotovo vyplňajú uhorkovú sezónu.

A tak som si zvyšok augusta užíval posledné stredoškolské prázdniny u starých rodičov so všetkým, čo k tomu patrí. V Plzni som mal mnoho priateľov a priateľiek, ktorých som spoznal počas predchádzajúcich rokov a z ktorých väčšina, podobne ako ja, stála pred veľkou životnou zmenou. Veroniku som spoznal až v to leto. Nevieť, prečo som ju pred tým nestretol. Bola o rok mladšia ako ja, veľmi sebavedomá a krásna, len ťažko ju bolo prehliadnuť, tak mi to naozaj nešlo do hlavy. Dokonca aj bývala len o pár ulíc ďalej od vily mojich starých rodičov, pričom som dobre spoznal deti aj z oveľa vzdialenejších ulíc. Rýchlo sme sa spriatelili, vyhľadával som jej spoločnosť. No to bolo v to leto naozaj všetko. Dohodli sme sa, že si napíšeme a že ju určite prídem nabudúce, keď sa dostanem k starým rodičom, pozrieť.

Napriek pohostinnosti starých rodičov a množstvu priateľov mi bolo často veľmi smutno za rodinou a Bratislavou. Najmä posledný augustový týždeň, keď som si uvedomil, že v Malackách sa opäť stretli všetky moje tety na akcii, na ktorú bol zakázaný vstup všetkým dospelým mužom, presnejšie manželom, spomenul som si na všetky huncútstva a pestvá, ktoré sme od malička navyvádzali spolu s ostatnými deťmi. Myslel som na starého otca, ktorý už nežil, na jeho dom, ten pred